

Razlom u koji danas padamo rođen je u sudarima, stara čovečnost u koju smo se utopijski nadali sahranjena je — hranljivost za novu nije stvorena. Svedjedo nam je da li je reč o dugoj kratkotrajnosti ili o kratkoj dugotrajnosti. Počivajući strmoglavce, jedino u šta povremeno možemo da verujemo da nam je ostalo to je smeh, sjajni zvez koji nas mami a ne znamo u šta (ukoliko ne u kosmički želudac, creva etc.). I smeh kao tema je vrtoglava provalija. Razmišlja li se srećno o smehu na smešan način, onda se lako promašuje. Razmišljati ozbiljno — smešno je. Smeh klizi med mislima, plamen i neuhvatljiv, izazovno ih golicajući i radosno golicajući sebe njihovom nemoći. On ostaje ono što jeste, a mi ga drukčije ne možemo iskušati do ako se ne smejemo. Velika je nepomirljivost (i strpljivost i upornost) potrebna da bi se naučili toj veštini, jer smeјati se u potaji nije primereno smehu i ne znači smeјati se. Smeјati se javno, pokazalo se da može da bude kažnjivo. Naše vreme je, ikako se čini, vreme devalvacije smeha. Jer, zapitajmo, ko danas sme i može da se smeјe? Nekada je ta (ne)moć bila u ustima sirotinje i potlačenih, a ne obistinjuje li Sa-vremeno, naročito u okviru živog staljinizma, onu: Ko se poslednji smeјe — najsjađe se smeјe. Možda treba pitati i to: Ko je taj Poslednji? Nije li on čak i u nama kao nešto što nas ograničava, ograničava ne-odgovorno ono što je, kako se često kaže, bez granica — unutrašnjost; ne lomi li se o tu granicu bilo uzaludnost našeg straha, bilo prividnost hrabrosti koja se u sebi samoj iscrpljuje! (Napomena: pitanja ovde imaju samo čisto metodološku funkciju, te ne traže odgovora — kojeg vrlo lako može da i nema). Radi utehe dodajemo da ono čemu se može smeјati da je nad tim moguće i zaplakati. Sa strane života, dodaje Vučelić sam, to znači plakati u sreći, tugovati u ljubavi, što unosi pravilo više u tamu. Naziremo li sada paradoks smeha!?

Za dalje, najbolje je da izbegnemo slepe staze za promišljanje u tragu motiva kojeg pruža Janus dvostrukog lica, onda: grohotan, požudno životvoran, pijani smeh Dionisa, onda: nedruželjubivi za ljude smeh ostalih bogova istoga reda, ikao i hladan ko boza smešak sliksa ili čak Mona mi liže. Zasada nam se čini da na tim putevima za misao o smehu koja hoće da je hitra i vitka nema hleba. Vrlo opširni, slavotvorni i pedagoški grčki pesnik Heziod držao je da je šala ćerka Sunca i Noći. Ovaj stih, što se nas tiče, nije daleko od istine. Šala je mrak koji peče i videlo koje otvara matericu tmine. Ako ništa drugo, lepo je znati da kada je, primerice, pomračenje sunca — na nebu se zbiva koitus, i što je duži to nas više uveseljava. U sledu ove misli zalažemo se za to da bi neka sunca i ovde na zemlji trebalo na sasvim luciferski način koitirati. Objahujući temeljito nebeske anđele i zemne svece smehom bremenitim visinom u kojoj obitava duh i ljudsko dostojanstvo obesmišljavamo ih, destruiramo, odstranjujemo ih, otkrivajući ih ikao oblične i svakodnevnne, štaviše bez uslova da se prema njima odnosimo s toplom ljudskom uzajamnošću. Primenjujući taktički ovakve koituse, javni, zvanični, velmožni i nepogrešivi sveci i ostali iz svetačke hijerarhije nestaju iz vida onoga što bi uopšte moglo da izazove i melanholičan smešak. Tada postaje vidljivo da se radi o onima koji odlaze sa vetrom, potpuno zaslužno.

Za Šarla Bodlera smeh je sećanje na događaj davnog nekog pada. I ako se ko, zaista, najviše smeјe, mahito — svirepo — beskompromisno, to se onda, svakako smeјe Belzebub, Satana, radosni duh Mefistofelov, na ime svoje kazne. Smeh je, dakle, delo demona, palog anđela, i svega onog što pripada dijaboličkom. A nije li i čovek pao s neba?! Zato se i treba smeјati kao Prometej, kao oni koji izazivaju srdžbu bogova. Jer nenaoružanom smeh nije, možda, spas — ali je ipak dobar način da se umre dostojanstveno.

»Gde se dodiruju fantazija i moć rasuđivanja, gde se sparuju um i proizvoljnost,

JOVICA ACIN
MILORAD VUČELIĆ

belouška o smehu za priručnu upotrebu

tu nastaje komično». Ovako literarno precizan fragment ostaje u svojoj preciznosti purnuran, dakle zavodljiv, ali nezavršenog značenja. Srećom, Novalis njime samo upućuje misao na put. Ali to je, sigurno, putokaz koji isto tako ukazuje, ikod Novalisa shodno onome što hitnuvši ga ostaje kristalizovano ikao telo, posvećeno u sveti hram lepote, na tragično. Izraz je to, ponovo, dvostruke prirode smeha.

Kada materija guši oblikotvornu savitljivost duše, najavljuje se učinak komičnog koje nasmeјava (A. Bergson, SMEH: esej o značenju komičnog). Izjaloviti, nespretno automatizovati pokrete, isprazniti njihovu harmoniju, naglašavati mimikrijom onu razočaravajuću ljusku micanja, znači od ljudskog puta napraviti put robota, — put izvršavanja onoga što je spoljašnje ljudskog opstojanja jeste, opet po Bergsonu, izigravati komično. (Pored mogućnosti komičnog u oblicima i pokretima, Bergson ga vidi i u situaciji, rečima i karakteru.)

Gromoglasni smeh duha smeh je Sokratov. Smeh ikao naša igra sa sudbinom, igrom sveta, obitava u prikos smrti i upitnosti pred nama i u nama. Kao takav, on je nadmašivanje nužnosti i čuđenja, neizrecivo hrabar pokušaj da se odgovori smislu istorijskog. Zbog toga, smeh je naše osluškiva-

nje ponornog hućanja izvora i ušća. Pitati o poslednjim stvarima na način ironije, bezbrižno se probijati u brižnu gustinu onoga u čemu se obrisi stvari gube, mimno saviti list, do kojeg se dočitalo, Knjige života, da bi se nastavilo, — i podmetnuti glavu britkom sečivu giljotine. Takva je otvorena staza ironije, smeha Sokratovog, kojoj Platon ima toliko da zahvali. Za tu i takvu ironiju se ovde najpre zalažemo. Jer, kako se o Apsolutnom drukčije i može govoriti do samo ironijom! (Ovim doprinosimo +Đ. Lukaču iz DUSE I FORMI i TEORIJE ROMANA.) Sigurno je da smo Don Kihotu mnogo dužni za objavu jednog novog načina upotrebljavanja ove ironije, i pored toga što nas Migel de Unamuno, u ovom slučaju, na primerom usmerenju uverava u jedno tragično osećanje života.

Svakako da opseg u kojem prevashodno svaka vrteška o smehu treba da se vrti, pa naravno i ova u doseg sebi samišljenom, nužno se i dolično začinja čvorom rukavaca sociologije, psihologije i metafizike smeha. Otvara se pitanje razumevanja i objašnjavanja, značenja i smisla smeha.

Izostavimo neplodotvorno razlikovanje u znaku smeha: ono što se smeјe i ono što nasmeјava. Obratimo se smehu ikao nečemu što je u tragu oslobođanja onoga što je vezano unutrašnjim silama i smehu ikao najotvorenijoj graničnoj figuri ljudskog ponašanja. Hermeneutika smeha u domenu jezika i komunikacije počiva na debelom po vlastitim zakonima artikulisanom području formi ljudskog izražavanja. U smehu se, ekstraverzijom, ide van sebe, u smislu saopštavanja ljubavlju, a ne mržnjom kojom se karakteriše savremena interpersonalna egzistencija. U smehu, u toj tehnici tela izgrađivanju srazmerom usana i duha, tom upotrebom moći da se proizvede opširan zvuk na način bumeranga, čovek prokušava istinu pitanja koja postavlja sudbini i koja mu sudbina postavlja. U ovom smislu smeh je metod kritičkog odnošenja spram postojećeg sveta, koji radikalno raskriva sputano jezgro eksplozivne, lude, planetarne misli na delu razaranja moći postojećeg. Smeh je entropijske prirode, ravnoteža koja oneskladuje stvari i odnose među njima, oduzima im stil. Bivajući maksimalan, on minimalizuje (omalovažava; svodi na meru ljudskog; otvara šuplje; jednostavno, sve izvodi iz sebe, svoje smelosti — iz/smeјava). Procesom minimalizacije materijalizuje se, u našoj nacionalnoj mitologiji jezika, ono s u smehu u paraboliki načelo duvanja mehom i rasplamsavanja sa svim njegovim posledicama. Smeh je vatra kojom se sagoreva ono što je sagonljivo.

Plač, na račun tragičnog, čisti unutrašnjost, te to bistrenje subjekta označava kataritičkoaristotelovsku punoću ljudskog bića; smeh otire prašinu sa stvari, odlučnim zahvatom onim u čemu je dah/duh izoštrava obrise spoljnog, okolnog. Tako je plač nešto što rasterećuje opterećivanjem, a smeh opterećuje rasterećivanjem. Plač ulazi, smeh izlazi. Zato je i sadržaj i oblik ovih figura u neprestanom sudaranju i međusobnom obdarivanju. U svom vrhuncu njihova različitost nije ništa drugo nego ukinuti identitet. Ovaj se hermafrodički totalitet iskazuje ikao dijalektika disanja: iz-daha i u-daha. Krenuti dalje ne znači više napredovati nego samo obigravati. Zavedeni dovde, zastajemo hotimice i pomalo nasmeјani otkrivamo da je smeh, sebi ikao prilično, daleko već ponovo brzo odmakao od nas. Zatamljujući ljutnju, ironijski zaključujemo prebivalište smeha u nejasnoj jasnosti, a naše kružno putovanje vrednim iskustvom smeha. I, ikao svaka belouška i ova, možda, samo plaši, ali ne ujeđa. »Konj se smeјe pri zveckanju koplja, jesi li njegov vrat okitio granom«. Blagotvornoj nejasnosti tematizovanog pridodajemo naša imena: Jovica ACIN + Milorad VUČELIĆ